

עומק הפשט עיונים בראש"י

על פי 'לקוטי שיחות' בדרך י"א

פ' בשלח

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'
08-6882799 / 050-4125205
או במייל rizs@neto.bezeqint.net
ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

ב

"ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים
אחריה בתופים ובמחולות" (טו, כ)

ותקח מרים הנביאה – היכן נתנבאה? כשהיתה 'אחות אהרן',
קודם שנולד משה. אמרה: עתידה אמי שתלד בן וכו',
כלאיתא בסוטה:

לפום ריהטא נראה שבא רש"י ליישב תיבת "הנביאה", בה"א הידיעה – היינו
שנתנבאה כבר; ועוד: לשם מה מזכיר הכתוב כאן שמרים היתה "נביאה" – וכי מה זה
נוגע לענין השירה, שאינה ענין של ידיעת נסתרות או עתידות (וגם אין בזה תוכחות
ומוסר כדרך הנביאים), אלא ענין של שמחה ושבח לה?!

ועל זה מפרש רש"י, שאין כוונת התורה לתאר את עצם זה שהיתה נביאה, אלא את
זה שהיתה "הנביאה אחות אהרן" – כלומר, שנתנבאה בהיותה רק "אחות אהרן", עוד
לפני שנולד משה, ותוכן נבואתה היה על לידת משה: "עתידה אמי שתלד בן".

אמנם עדיין חסר ביאור: מה באמת נוגע כאן זה שהיא התנבאה בהיותה "אחות
אהרן"?

ועוד צריך ביאור בדברי רש"י, שהוסיף ופירט מה התנבאה – "עתידה אמי שתלד
בן" – שלכאורה, הרי מהפסוק ילפינן רק שהיא התנבאה בהיותה "אחות אהרן", אבל
למאי נפקא מינה כאן מה היה התוכן הפרטי של נבואתה?!

[והנה רש"י מציין "כדאיתא בסוטה" – ושם¹⁸ מבואר המשך נבואת מרים: "עתידיה אמי שתלד בן) שמושיע את ישראל". והיינו, שמרים לא ניבאה רק על עצם לידת משה, אלא גם על זה שהוא יושיע ויגאל את ישראל.

ולפי זה מובן למה מזכיר כאן הכתוב את נבואת מרים בעת שהיתה "אחות אהרן" – שכוונתו בזה לבאר ששמחתה של מרים היתה באופן מיוחד, כיון שהיא זו שניבאה על גאולת ישראל ועכשיו רואה שנבואתה מתקיימת¹⁹.

אבל קשה לפרש כן כוונת רש"י בפירושו על התורה, כי לפי זה הרי היה לו להעתיק בפירושו תיבות אלו – "עתידיה אמי שתלד בן) שמושיע את ישראל", שהן עיקר הענין; ומזה שלא העתיק תיבות אלו, אלא הסתפק רק בתיבות "עתידיה אמי שתלד בן" – משמע שמה שנוגע כאן (בעיקר) הוא הנבואה על עצם לידת משה, ותו לא].

"מרים הנביאה" – בה"א הידיעה

והביאור בזה:

כוונת המלים "הנביאה אחות אהרן" – היא לתרץ ולבאר את הנהגתה של מרים, כי לכאורה אינו מובן: כיצד עשתה מרים דבר גדול כזה מבלי לקחת רשות ממשה רבינו?

והרי בהכתובים שלפני זה בענין זה עצמו נאמר²⁰ "ויאמינו בה" ובמשה עבדו", שמזה מובן עד כמה בטלים היו כל בני ישראל אל משה באותה שעה. ואם כן אינו מובן: איך זה עשתה מרים מעשה גדול כזה, אמירת שירה וכו', ובאופן ש"ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות" – ולא מצינו שנטלה רשות ממשה על זה?

וכדי לתרץ זאת מדגיש הכתוב גדולתה של מרים, וערכה לדרגת משה – שמטעם זה היתה מרים רשאית לומר שירה בפני משה, וגדולה זו מתבטאת בכל הפרטים הנ"ל:

מרים נקראה בשם "מרים הנביאה" – בה"א הידיעה, שהיתה נביאה ידועה;

18. יב, ב.

19. וכעין זה פירש בחידושי אגדות מהרש"א סוטה שם.

20. יד, לא.

ולא זו בלבד אלא שהיתה נביאה גדולה ביותר, עד כדי כך שהיתה נביאה כבר בהיותה "אחות אהרן", עוד לפני שנולד משה;

ותוכן נבואתה היתה "עתידה אמי שתלד בן" – ובנבואה זו נראית גדולת דרגת נבואתה ושהיתה בערך לדרגת משה: הנבואה על לידת משה, רבן של כל ישראל, באה דוקא על ידה. הווי אומר: למרות שמדובר על ענין כללי, שאינו שייך אליה באופן פרטי אלא יותר לאביה ולאמה: עמרם ויוכבד, בכל זאת הנבואה על כך לא היתה אליהם (ולא לאהרן), אלא דוקא למרים!

שמכל זה מוכח שדרגת נבואתה היתה גדולה ביותר, ולכן היתה יכולה לענות השירה בפני משה רבינו.

למה ציין רש"י למסכת פלונית?

והנה ידוע, שאין דרכו של רש"י לציין מקור פירושו – וכנראה במוחש ברוב רובם של הפירושים שמביא רש"י מדברי חז"ל, שהוא כותבם באופן סתמי, בלי לציין מהיכן לקחם.

ומזה, שכאשר רש"י כן מוסיף ומפרש את מקור דבריו, הרי זה בשביל להוסיף ביאור לפירוש הכתוב; אמנם, הוספה זו אינה מוכרחת להבנת הפשט – כי אז היה רש"י כותבה בפירוש (כדרכו – באופן שגם תלמיד צעיר יבין), ואין זאת אלא שבאם יהיה תלמיד שהוא זריז וממולח, ותתעורר אצלו הקושיא (מחמת ידיעותיו המיוחדות כו') – הרי כדי לרמוז לו יישוב לקושייתו כותב רש"י "כדאיתא כו'", דהיינו, שעל ידי העיון שם תתישב הקושיא.

ובפרטיות יותר: לעתים מציין רש"י סתם "כדאיתא בגמרא", וכיו"ב; אמנם לפעמים מציין רש"י למקור מדויק יותר: "כדאיתא במסכת פלונית", אף שבאמת נמצא מאמר זה גם במסכת נוספת. וצריך לבאר כוונתו בזה, שדוקא על ידי העיון במקום המצויין ברש"י יתוסף ביאור בפירוש הכתוב, ולכן ציין דוקא למסכת זו – כי דוקא על ידי העיון באותה מסכת תתישב קושייתו של ה"תלמיד ממולח" (משא"כ במסכת הנוספת שאליה רש"י לא מציין, שהיא לא תועיל ליישב הקושיא).

ומעתה – בנידון דידן:

המאמר שמביא רש"י נמצא (לא רק במסכת סוטה, אלא) גם במסכת מגילה²¹. ולכאורה, היה רש"י צריך לציין "כדאיתא בגמרא" שתם (כדרכו בכמה מקומות); ואפילו אם ברצונו לפרט המסכת – היה לו לציין למסכת מגילה, אשר לפי סדר הש"ס קודמת היא למסכת סוטה (מסכת מגילה היא בסדר מועד, ואילו מסכת סוטה היא בסדר נשים).

[כן הוא לפי סדר הרגיל בששה סדרי משנה – זמ"ן נק"ט – מתחיל בסדר זרעים ומסיים בסדר טהרות²². אמנם יש שיטה נוספת שהסדר הוא נז"ם קט"ן – מתחיל בנשים ומסיים בנוזקין²³. ואכמ"ל].

ומזה שרש"י דייק לציין "כדאיתא במסכת סוטה" דוקא – מובן שדוקא על ידי העיון שם יתווסף ביאור בפירושו (מה שלא יהיה על ידי העיון במס' מגילה).

עדיין לא הגיעה לגיל הינוד!

יש לומר הביאור:

כאשר מספר רש"י להתלמיד שמרים התנבאה עוד לפני לידת משה – יכולה להתעורר אצלו קושיא פשוטה: איך יתכן לומר שמרים התנבאה אז, והרי היתה אז קטנה בת חמש שנים בלבד, כדברי המדרש²⁴!

ואמנם, אין רש"י מוכרח ליישב קושיא זו לפי דרכו, שהרי ב"פשוטו של מקרא" לא נתפרש זמן לידת מרים (וגם רש"י בפירושו לא העתיק את דברי המדרש הנ"ל) וממילא יתכן שפיר – לפי הפשט – שהיתה אז גדולה; אך באם יהיה "תלמיד מחולח" שכן שמע והבין זה שמרים היתה אז קטנה עדיין, ותתעורר אצלו קושיא זו: איך אפשר שהתנבאה בגיל כה צעיר? –

ליישוב קושייתו מציין רש"י, "כדאיתא במסכת סוטה", ושם איתא – בסמיכות למאמר דידן – מאמר נוסף בקשר למרים, והוא על הפסוק בפ' שמות²⁵ "ותלך העלמה ותקרא את אם הילד": "מלמד שהלכה בזריזות כעלמה". אשר ממאמר זה מובן, כי עם

21. יד, א.

22. תיקוני זוהר בהקדמה – ה, א; הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות; וכן משמע קצת בשבת לא, א.

23. ראה במדב"ר פ"ג, ט"ז בסופו. ועוד.

24. שמו"ר פ"א, יג.

25. ב, ח.

היותה קטנה בשנים, היו בה תכונות של גדולה ("עלמה"), ולכן היתה ראויה שתחול עליה נבואה.

ומעתה מבואר הטעם שציין רש"י למסכת סוטה דוקא, ולא למסכת מגילה – כי במגילה לא הובא דבר זה (ש"הלכה בזריזות כעלמה"), אלא דוקא במסכת סוטה, ודו"ק.

(ח ל ק י א – ב ש ל ח ב)

"ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות. ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סום ורוכבו רמה בים" (טו, כ"בא)

ותקח מרים הנביאה – היכן נתנבאה? כשהיתה 'אחות אהרן', קודם שנולד משה. אמרה: עתידה אמי שחלל בן וכו', כדאיתא בסוטה. דבר אחר: 'אחות אהרן', לפי שמסר נפשו עליה כשנלטרעה, נקראה על שמו:

לפום ריהטא נראה, שכוונת רש"י היא ליישב לשון הכתוב "מרים הנביאה אחות אהרן", שלכאורה קשה (ובלשון הש"ס²⁶): "אחות אהרן ולא אחות משה"?!

ומתרץ בשני אופנים: א) הכינוי "אחות אהרן" בא להדגיש את זה שהתנבאה עוד לפני שנולד משה, כשהיתה "אחות אהרן" לבד. ב) נקראה בשם "אחות אהרן" משום שאהרן הוא שמסר נפשו עליה.

אבל לכאורה קשה – לפי שני הפירושים: מה שייך זה שהיתה מרים "אחות אהרן" לנידון דידן, שירת הים?

ובפרטיות: להפירוש הא' – למאי נפקא-מינה כאן זה שמרים התנבאה עוד "קודם שנולד משה"? ולהפירוש הב' – אם אכן נקראת מרים על שם אהרן בגלל שהוא מסר נפשו עליה, "למה דוקא במקום זה יחסה הכתוב כן ולא במקום אחר שנזכר שמה"²⁷ ?!

26. סוטה יב, ב.

27. לשון ה"תורה תמימה".

מי נתן לה רשות?!

ויובן בהקדים:

הנה כד דייקת בלשון רש"י ב'דיבור המתחיל', הרי הוא מעתיק מן הכתוב את התיבות "ותקח מרים הנביאה"; ולכאורה, אם כוונתו היא (רק) לפרש את הלשון "אחות אהרן" (כנ"ל) – היה לו להעתיק רק תיבות אלו (ולכל היותר להביא גם תיבת "הנביאה"). מדוע איפוא הוא מוסיף להעתיק גם התיבות "ותקח מרים"?

ועל כרחנו, שתוכן דברי רש"י שייך הוא (בעיקר) לתיבות אלו. וביאור הענין²⁸:

בסיפור הכתוב על כך ש"ותקח מרים .. את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה . ותען להם מרים גו'" - מתעוררת קושיא פשוטה: הרי הכתוב מספר לפני כן²⁹ "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", שמזה מובן עד כמה בטלים היו כל בני ישראל אל משה באותה שעה. ואם כן אינו מובן: איך זה עשתה מרים מעשה גדול כזה, אמירת שירה וכו', ובאופן ש"ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות" – ולא מצינו שנטלה רשות ממשה על זה?

ועל זה הוא שמבאר רש"י, כי קושי זה (המתעורר בהתיבות "ותקח מרים" שמעתיק רש"י ב'דיבור המתחיל') מתיישב בזה שהכתוב קורא "הנביאה אחות אהרן":

מכיון שמרים היתה נביאה ידועה, גדולה ביותר, עד כדי כך שהיא התנבאה כשהיתה עדיין "אחות אהרן" בלבד, כלומר: עוד לפני שנולד משה רבינו, ויתירה מזו: היא זו שנתנבאה על לידת משה גופא ("עתידה אמי שתלד בן"), הרי מוכח שדרגת נבואתה היתה גדולה ביותר, ולכן אין פלא שהיתה יכולה ורשאית לענות השירה בפני משה רבינו.

28. ראה גם לעיל סימן ב.

29. יד, לא.

"אחות" – גם למשה וגם לאהרן

והנה, כללות פירוש זה – שכוונת הכתוב באומרו "הנביאה אחות אהרן" היא לבאר את גודל מעלת מרים ביחס למשה, שבזה יתבאר כיצד היתה רשאית לומר השירה בלי לבקש רשות כו' – מוסכם הוא לכולי עלמא;

אמנם יש כאן דיוק פרטי, שבזה נחלק הפירוש הב' על הפירוש הא' – והוא: למה אמר הכתוב "אחות אהרן" ולא "אחות משה"?

והיינו, שמכיון שכוונת הכתוב היא לספר ערך נבואתה לגבי משה (שלכן יכולה היתה לענות השירה בפניו) – הרי היה מתאים יותר לומר "הנביאה אחות משה", אשר גם אז היתה מובנת הכוונה, שהיא "אחות" וקרובה לדרגתו של משה בענין הנבואה³⁰!

[ואמנם יש לתרץ, שכוונת הכתוב היא להדגיש את גודל ערכה, שהתנבאה בהיותה "אחות אהרן", עוד לפני לידת משה, שזה מדגיש שיש בה איזה מעלה אפילו לגבי משה עצמו, ולכן לא היתה צריכה לבקש את רשותו;

אבל דוחק הוא, כיון שכך דייקת הרי מרים לא חידשה חידוש כה גדול, שהרי כל בני ישראל אמרו שירה (ולא רק משה), וכל החידוש שחידשה מרים היה רק בזה שגם הנשים תאמרנה (והרי אף הן היו באותו הנס), ואם כן כדי להסביר איך עשתה זאת אין צורך להפליא את מעלתה שהיתה נעלית יותר אפילו ממשה עצמו, ודי ומסתבר היה לומר "אחות משה"].

ועל זה מיישב הפירוש הב', שישנו עוד טעם למה מפרש דרגת מרים על ידי התיבות "אחות אהרן" דוקא (ולא "אחות משה") – "לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו", היינו, שכן היו קורין אותה, ומכיון שנקראה על שם אהרן, לכן קוראה הכתוב "אחות אהרן".

[ולכן דוקא כאן ייחסה הכתוב כן – כאשר בלאו הכי צריך להזכיר את מעלת נבואתה והיותה "אחות" (למשה או לאהרן)].

ומדויק הדבר בלשון רש"י בפירוש הב', שמתחיל – "דבר אחר: אחות אהרן וכו'", והיינו, שכל מה שנחלק הפירוש הב' על הפירוש הא' הוא רק בהדיוק ד"אחות אהרן" (ולא "אחות משה"), אבל בהכוונה הכללית של הכתוב אין מחלוקת.

30. וע"ד דברי רש"י עה"פ (ויחי מט, ה) "שמעון ולוי אחים" – "בעצה אחת".

מעלת האשה – בהתבטלותה

והטעם שרש"י מביא פירוש זה - שהיתה נקראת "אחות אהרן" בגלל שאהרן מסר נפשו עליה – כפירוש שני בלבד (שאינו מוסכם על הפירוש הראשון והעיקרי), יש לפרש בפשטות:

המאורע שבו אהרן "מסר נפשו" על מרים היה זמן ארוך לאחר המאורע דקריעת ים סוף – וקשה לומר שהיא נקראת כאן "אחות אהרן" על שם העתיד.

[ואף שמצינו בפ' בראשית³¹: "ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההולך קדמת אשור", ומפרש רש"י שעדיין לא היה אשור ו"כתב המקרא על שם העתיד" – שאני התם שאי אפשר לקרותו בשם אחר, מה שאין כן בנידון דידן].

ועוד קושי עיקרי בפירוש זה – שהרי כוונת הכתוב כאן היא לדבר בגודל מעלתה של מרים, ואיך יקראנה בחדא מחתא בשם "אחות אהרן" המזכיר את זה "שנצטרעה"!!

ובדרך הרמז יש לפרש, אשר כוונה מכוונת יש בזה שדוקא כאן מזכיר הכתוב (לפי הפירוש הב') את זה שאהרן מסר את נפשו על מרים והיתה "נקראת על שמו":

הנה בענין היחס שבין נשי ובנות ישראל לבין האנשים בני ישראל, מצינו שתי קצוות. מחד גיסא ידוע שיש כמה מעלות בהנשים שאין בהאנשים³², אמנם לאידך האשה צריכה להיות בהתבטלות כלפי האיש, וכמאמר "איזוהי אשה כשרה העושה רצון בעלה"³³.

ועומק הענין בזה, שאין אלו שני ענינים נפרדים, אלא הא בהא תליא: כדי שתבואנה לידי גילוי המעלות שבאשה – הרי זה דוקא על ידי שהיא "מקבלת" מהאיש ובטלה אליו.

31. ב, יד.

32. ראה תענית כג, ב. מפרשי התורה עה"פ ויקהל לה, כב. פרקי דר' אליעזר פמ"ה – הובא בטור או"ח סתי"ז. פרש"י פינחס כו, סד. ועוד.

33. תנא דבי אליהו רבא פ"ט – בשינוי לשון.

[וע"ד המבואר בתורת הסוד לענין ספירת המלכות³⁴, שאף שרשה הוא למעלה מכל הספירות, הרי כדי שיתגלה בה שרשה העליון הוא דוקא על ידי שהיא מקבלת בביטול גמור משאר הספירות (שלמעלה הימנה)].

וזהו הרמז בדברי רש"י כאן לענין מרים³⁵, דאף שכוונת הכתוב היא להדגיש גודל מעלתה של מרים, שדוקא היא זו שניבאה על לידת משה ולא אביה עמרם (ואחיה אהרן), דבר המדגיש שיש בה גדולה יתירה אפילו ביחס למשה רבינו – הרי ביחד עם זה התואר "אחות אהרן" מדגיש את זה שהיא בטלה וטפלה לאהרן, שהוא מסר נפשו לתקן ולכפר את דיבורה;

כי כן הוא הסדר באשה, שבכדי לגלות מעלותיה מוכרח להיות אצלה תנועה של "קבלה" והתבטלות כלפי האיש, ודוקא כך זוכה שמתגלות בה כל מעלותיה עוד באופן יותר נעלה מהאיש, והיא משפעת ממעלותיה אליו. וכפי שמבואר בכמה מקומות שדבר זה יתגלה בשלימות לעתיד לבוא, אשר אז יקויים "נקבה תסובב גבר"³⁶, בב"א.

(ח ל ק י א – ב ש ל ח ב)

34. ראה אגה"ק ס"כ. ד"ה יחינו מיומים תרנ"ט. ובכ"מ.

35. ראה שער הפסוקים שמות ב, ד. הגהות מהרח"ו לזח"ב יב, א – בשייכותה של מרים לספירת המלכות.

36. ירמ' לא, כא.